

NOS-HS

Nordiska samarbetsnämnden för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning
Joint Committee for Nordic Research Councils for the Humanities and the Social Sciences

Sekretariat:

NOS-sekretariatet
 c/o Finlands Akademi
 Forskningsrådet för kultur och samhälle
 PB 99
 FIN-00501 Helsingfors, FINLAND
 www.nos-nop.org

Sekreterare:

Susanna Sepponen
 Telefon: +358 9 7748 8247
 Telefon växel: +358 9 774 881
 Fax: +358 9 7748 8448
 E-post: susanna.sepponen@aka.fi

VETENSKAPLIG SLUTRAPPORT

Projektets titel

Luthers psalmer i de nordiska folkens liv

NOS-H/NOS-S projektnummer

NOS-H 10053

Huvudansvarig projektledare (namn, akademisk examen och tjänst)

Sven-Åke Selander, TD, FD, TD h.c., professor em. kyrkovetenskap

Arbetsplats, adress, telefon, e-post

Centrum för teologi och religionsvetenskap
 Allhelgona Kyrkogata 8
 SE-223 62 LUND

Övriga deltagare i projektet (namn, arbetsplats, akademisk examen och tjänst)

Projektgrupp:

Karl-Johan Hansson, Åbo, TD, FD, professor em. praktisk teologi
 Erkki Tuppurainen, FD, Sibeliusakademien Kuopio, professor, musikvetenskap
 Sigvald Tveit, Universitetet i Oslo, ass. professor, musikvetenskap
 Einar Sigurbjörnsson, Islands universitet, TD, professor i systematisk teologi
 Peter Balslev-Clausen, Köpenhamns universitet, adj. professor, hymnologi, prost
 Eberhard Harbsmeier, adj. professor i praktisk teologi, Aarhus universitet, rektor för
 Teologisk Pædagogisk Center, Løgumkloster
 Folke Bohlin, FD, Universitetet i Lund, professor em., musikvetenskap
 Vagner Lund, merkonom, sekreterare, Köpenhamns universitet

Adjungerade forskare:

Sammanlagt har ungefär 60 forskare samt forskningsinriktade studerande på olika nivåer och post.doc. varit involverade i projektet. Av den inlämnade rapporten, *Luthers psalmer i de nordiska folkens liv 1-2*, Sven-Åke Selander och Karl-Johan Hansson (red.), ca 600 manussidor, framgår att medverkande forskare från olika discipliner visar på stor bredd i projektet.

Bidrag från NOS-H/NOS-S, år och belopp
(ange valuta)

2003 381 514

2004 391 784

2005 425 561

Ev. övriga bidrag och bidragsgivare

I startskedet 20 000:- SEK från Thora Ohlssons Stiftelse, Lund

Projektets syfte och genomförande (ursprunglig problemställning, teoriansknytning och använd metodik)

Syftet med projektet ”Luthers psalmer i de nordiska folkens liv” har varit att belysa den roll och funktion som Luthers psalmer har och har haft i nordiskt kyrko- och folkliv, religiöst, samhälleligt och kulturellt, i historia och nutid. Ett kontextuellt synsätt har varit grundläggande. Det sammanhang i vilket de lutherska psalmerna kommit att fungera under mer än 450 år har kunnat belysas utifrån olika dimensioner: historisk, liturgisk, didaktisk, musikvetenskaplig, existentiell, kulturell, samhällelig, etnologisk och etisk. Dessa dimensioner kan ses utifrån två olika teoretiska perspektiv: ett kommunikationsteoretiskt och ett samhälleligt-kulturellt. För att kunna belysa detta så allsidigt som möjligt har ett interdisciplinärt angreppssätt varit nödvändigt och receptionsforskning ett väsentligt teoretiskt angreppssätt.

Projektarbetet har bedrivits utifrån olika problemområden: spridning och användning, trostolkning, liturgi, kateketik, musik, kultur och samhälle. Inom området spridning och användning har en inventering gjorts av förekomster av Lutherpsalmer i de nordiska länderna från reformationstiden fram till nu. Frågor om trostolkning har analyserats utifrån budskapets innehåll och funktion. Kateketiktemat har innefattat frågor om psalmernas roll i olika undervisande sammanhang i kyrka och skola. Inom musiktemat har en inventering skett av de olika eller gemensamma melodier som använts till Luthers texter i skilda länder och deras anslutning till kyrkomusikaliska traditioner. Lutherpsalmernas roll i och relation till kultur och samhälle har beskrivits och analyserats utifrån litteraturvetenskapliga, musikaliska och teologiska perspektiv. Inom de olika områdena har såväl empirisk som receptionsvetenskaplig, musikologisk, litteraturvetenskaplig och teologisk-systematisk analys kommit till användning.

Arbetet har bedrivits dels i form av gemensamma nordiska seminarier, dels i form av ländervisa seminariegrupper. Enskilda forskare på olika nivåer har bidragit med material och uppsatser utifrån sina specialområden. Vid de gemensamma seminarierna har olika forskningsmetodiska och innehållsliga angreppssätt kunnat mötas i en interdisciplinär anda och berika bidragsgivarnas resultat. Detta har medverkat till en ganska unik forskargemenskap som knappast har sin motsvarighet i något annat hymnologiskt projekt.

Projektets syfte och genomförande (fortsättning)

Konferenser och seminarier

Som en förberedelse till projektansökan organiserades bl.a. en större konferens kring Luthers psalmer i Åbo den 6 – 8 oktober 2000. I denna deltog forskare från samtliga nordiska länder. Material därifrån finns redovisat i *Hymnologiske Meddelelser* 2002:2

Inom ramen för projektet har fem stora seminarier med deltagande från samtliga nordiska länder genomförts:

I Höör den 11 – 13 april 2003 analyserades projektplanen och konkretiserades i fråga om tillämpningsområden och arbetsmetoder. Deltagarna representerade grundutbildning, forskarutbildning och post. doc. samt experter från olika intresse- och vetenskapsområden.

Nästa konferens hölls på Skálholt, Island, den 2 – 5 oktober 2003. Till denna konferens förelåg underlag för att diskutera frågor om spridning och förekomster av Lutherpsalmer i olika nordiska länder. En del av konferensen ägnades åt att analysera detta material i ett komparativt perspektiv. I en andra del av konferensen planerades arbetet inom de olika temagrupperna.

En tredje konferens genomfördes i Løgumkloster i Danmark 9 – 12 maj 2004. Materialet kring spridning hade nu utvecklats till ett underlag för jämförelser mellan länderna. Huvudvikten i seminariearbetet låg på att fördjupa de innehållsliga perspektiven. Varje ansvarig temaledare inledde med en introducerande föreläsning följt av fördjupande diskussioner.

Hösten 2004 arbetade man i seminarieform i de olika nordiska länderna. Sammanlagt hölls ett 15-tal seminarier.

Vid den fjärde konferensen på Gran i Norge den 10 – 14 mars 2005 förelåg på basis av det nationella arbetet ett utvecklat seminariematerial, delvis i uppsatsform, som redovisades, granskades och analyserades. Arbetet i temagrupperna fortsatte.

Den femte konferensen hölls i Wittenberg den 22 – 29 september 2005. I detta seminarium deltog i första hand en utvidgad projektgrupp samt temagrupperledare. I Wittenberg knöts kontakt med tysk forskning. Inkommet material som underlag för en kommande rapport granskades och utvärderades.

En sjätte och sista konferens genomfördes i Åbo den 1 – 5 december 2005. Denna konferens var upplagd som en utvärderingskonferens med deltagare från projektgrupp, temagrupperledare och särskilt inbjudna forskare. Tillkallade granskare var dåvarande rektorn för Åbo Akademi, professorn Gustav Björkstrand, professorn i kyrkovetenskap i Uppsala, Oloph Bexell samt förutvarande professorn i kyrkovetenskap i Lund, biskop em. Lars Eckerdal. Efter ingående granskning och diskussion fastlades en strategi för utarbetande av rapport.

Projektgruppen har varit samlad för planering och genomförande av projektet, dels i anslutning till nämnda konferenser, dels som arbetsmöten mellan konferenserna: i Lund den 23 november 2002 för en preliminär genomgång av förutsättningarna för arbetet, i Løgumkloster den 17 – 19 januari 2003 för planering av konferenserna 2003 samt diskussion kring övergripande frågor, i Lund 22 – 24 augusti 2003 för planering av Islandskonferensen samt för övergripande planering fram till utformningen av redovisningen av projektet, i Lund den 13 – 14 februari 2004 för planering av Løgumklosterkonferensen, i Lund den 27 – 29 augusti 2004 för planering av de nationella gruppernas verksamhet samt

redovisningskonferensen i Norge, den 8 – 10 juni 2005 för planering av utvärderingskonferensen i Åbo och projektrapport, i Lund 20 – 22 mars 2006 för genomgång av rapporten och slutredovisning av projektet.

Som gästföreläsare har medverkat: professor Arne Bugge Amundsen, Oslo (etnologi, folklivsforskning), professor Folke Bohlin, Lund (koralregistranten vid Lunds universitet), professor Inge Lönning, Oslo universitet (Luthers teologi), professor Anders Piltz, Lund (medeltida texter), docent Bernice Sundkvist, Åbo (Lutherpsalm och kommunikation), professor Wolfgang Miersemann, Halle (Freylinghausens psalmbok), Dr. Martin Treu, ledare för Lutherhalle i Wittenberg (Luthers virkningshistorie – især med henblik på Lutherbilledet).

Under våren och hösten 2006 har materialet från projektets olika delar sammanförts till en gemensam slutrapport. Dessutom har material som inte kunnat rymmas inom den omfångsrika rapporten deponerats dels på papper, dels elektroniskt, vid *Teologisk Pædagogisk Center*, Løgumkloster, www.locus-dei.dk.

Eventuella avvikelser från den ursprungliga planen

Inga avvikelser från den ursprungliga planen har skett bortsett från att redigering av den planerade rapporten som förelåg i manus i samband med slutseminariet i Åbo i december 2005 skett under våren och hösten 2006.

Projektets viktigaste resultat

Resultatet av arbetet visar att av Luthers ca 40 originaltexter och översättningar samt någon melodi ungefär hälften fortfarande betraktas som både använda och användbara. De finns representerade i psalmböcker, handböcker och psalmvalslistor, har fungerat och fungerar fortfarande i det kyrkliga, kulturella och samhälleliga livet. I nutid är psalmerna framför allt en del av gudstjänstlivet. Sin direkt undervisande funktion som katekespsalmer har de sedan länge mist. De psalmer som främst varit avsedda för dop och begravning likaså. Psalmerna har länge haft en funktion att fylla för dem som sökt uttryck för och uppbyggelse utifrån den evangeliskt-kristna trostolkningen. Denna funktion har Luthers psalmer dock inte självklart längre. Dagens människor ställer inte utan vidare samma frågor om existens, verklighetsuppfattning och människosyn som Luther brottades med på 1500-talet. I nutid används psalmerna främst vid de kyrkliga högtiderna, jul, påsk och pingst. En viktig iakttagelse är att majoriteten av dessa fortfarande användbara psalmer har en medeltida bakgrund. Detta utgör ett viktigt bidrag till forskningen om relationen mellan medeltid och nutid, mellan katolskt och protestantiskt.

Forskningsmetodiskt har arbetet inom projektet visat på vikten och nödvändigheterna av tvärvetenskaplig forskning inom hymnologin, en tidigare förbisedd strategi.

Empiriskt material i form av inventeringar av spridning och användning i samtliga nordiska länder, av melodier från skilda länder och traditioner samt liturgiskt material, som inte funnits sammanställt tidigare, finns nu att tillgå via *Teologisk Pædagogisk Center* i Løgumkloster, Danmark, www.locus-dei.dk.

Vetenskapliga publikationer som forskningsprojektet har resulterat i (författare, publikationens titel, tidskrift/serie, förlag, ort, år)

En sammanfattande rapport från projektet har utarbetats under 2006: *Martin Luthers psalmer i de nordiska folkens liv. Ett nätverksprojekt*. NORDHYMN. Del 1-2. Sven-Åke Selander och Karl-Johan Hansson (red.). (Manuskript ca 600 sidor).

Inom ramen för projektet har vidare publicerats eller är under publicering:

Lutherpsalmer i nordisk kristenhet. Nordisk hymnologikonferens i Åbo 6 – 8 oktober 2000. *Hymnologiske Meddelelser* 2002:2 s 1 – 196 (förarbete till projektet)

Clausen, Peter Balslev-, ”Reformationstidens danske salmer, salmebøger og gudstjenesteordningers salmeforslag” (1528) 1529 – 1575. Registrant. I: *Hymnologiske Meddelelser* 2004:1 s 1 – 109

Clausen, Peter Balslev-, Forordene i reformationstidens danske salmebøger. I: *Hymnologiske Meddelelser* 2004:4 s 245 – 281

Clausen, Peter Balslev-, ”Reformationstidens salmesang i Danmark”. I: *Hymnologiske Meddelelser* 2005:3 – 4 s 169 – 203

Jenset, Peggy, "Den syngjande Dr Martin Luther i Noreg". (Universitetet i Oslo, Musikvetenskap, 2005)

Sigurbjörnsson, Einar, ”Heiðra skulum vér Herrann Krist” – Um jólasálm Lúthers.” [Gelobet seist du Jesu Christ – om Luthers julpsalm]. *Studia theologica islandica – Ritroð Guðfræðistofnunar* 21. Hefti 2005 s 9 – 26

Sigurbjörnsson, Einar, ”Trúarjátningarsálmur Lúthers á Íslandi.” [Luthers credo-psalm i Island]. *Brageyra léð Kristjáni Eiríkssyni sextugum* 19. nóvember 2005. Menningar- og minningarsjóður Mette Magnussen. Reykjavík 2005 s 19 – 25

Kjaergaard, Jörgen, ”Nu fryde sig, hver kristen mand...En Luthersalms teologiske reception i Danmark.” I *Teologisk analyse af Luthers oprindelige tekst II Salmens danske reception III Afsluttende betragtninger.* (För publicering i *Svenskt Gudstjänstliv* 2007)

Annan förmedling av resultaten (till exempel föredrag, tidningsartiklar, radio och TV-program, Internet)

I *Koralseminariet* inom ramen för forskarämnet Musikvetenskap vid Lunds universitet under ledning av Folke Bohlin har problem i anknytning till projektet behandlats i flera olika

sammanhang.

Inger Selander, Lund, har informerat om projektet i samband med konferens med den internationella hymnologiska organisationen *International Association of Hymnology* (IAH) i Tartu sommaren 2005.

Sven-Åke Selander har informerat om projektet i samband med arbetet på projektet ”Psalm i 2000-talet” i Sverige.

Karl-Johan Hansson har informerat om projektet vid ett internationellt hymnologiskt seminarium i Stockholm 24 – 25 mars 2006.

I Finland har Karl-Johan Hansson informerat om projektet i *Kyrkpressen* och i samband med olika föredrag.

Erkki Tuppurainen har informerat om projektet vid ett seminarium kring psalmsång i Helsingfors.

I Norge har Sigvald Tveit medverkat med information om Lutherpsalmprojektet i två tidningar samt i två olika radioprogram i anslutning till den ovannämnda Grankonferensen.

I Island organiserade Einar Sigurbjörnsson i november 2003 en workshop om psalmer vid den humanistiska kongressen på Islands universitet – Hugvísindaðing. Där presenterade han Lutherprojektet och föreläste om Luthers tolkning av den 46. psaltarpsalmen i psalmen ”Vår Gud är oss en väldig borg”. I workshopen föreläste Gudrun Laufey Gudmundsdottir om Luthers psalmer i isländsk musiktradition och Margrét Eggertsdottir föreläste om psalmer i 1600-talsmanuskript. Tabeller och korta artiklar finns på <http://www.gudfraedi.is/annal/einar>.

Vid ett seminarium om Lutherpsalmen i Løgumkloster i mars 2007 kommer Karl-Johan Hansson och Sven-Åke Selander att medverka med föreläsningar utifrån projektarbetet.

Årsboken *Svenskt Gudstjänstliv* 2007 i Sverige kommer att ha Luther som tema. Där kommer också information om och material från projektet att ingå.

En information om projektet av Karl-Johan Hanson vid IAH:s konferens i Trondheim sommaren 2007 planeras.

En information på tyska om projektet förbereds av Eberhard Harbsmeier.

Projektet har haft en hemsida med information kring projektet. Denna skall under våren 2007 uppdateras utifrån slutresultatet av projektet.

Angelägna frågor för fortsatt forskning

Det är angeläget att det breda forskningsmetodiska interdisciplinära perspektiv på hymnologin som utvecklats inom detta projekt kan få efterföljare i ett bredare internationellt sammanhang. Det har visat sig både fruktbart och genomförbart och skulle öka möjligheterna till jämförande analyser mellan hymnodiska traditioner i olika länder och kyrkor samt fördjupa förståelsen för behovet av samarbete mellan olika forskningsperspektiv. Det skulle också ansluta väl till den forskningstradition som utvecklats inom NORDHYMN med start i det internordiska projektet ”Dejlig er jorden”, redovisat i Karl-Johan Hansson – Folke Bohlin – Jörgen Straarup (red.),

Sammanfattning på ca. 1 sida som får publiceras på NOS-HS hemsida www.nos-nop.org

Sammanfattningen bör innehålla följande uppgifter:

- deltagare och institutioner
- tema och viktigaste resultat
- viktigaste publikationer
- adresser till ev. www-sidor med mer information

Projektet "Luthers psalmer i de nordiska folkens liv" har genomförts under medverkan av främst följande forskningsinstitutioner: *Åbo Akademi* (professor em. Karl-Johan Hansson), *Sibeliusakademien/Kuopio* (professor Erkki Tuppurainen), *Lunds universitet /Centrum för teologi och religionsvetenskap* (professor em. Sven-Åke Selander), /*musikvetenskap* (professor em. Folke Bohlin), /*litteraturvetenskap* (docent Inger Selander), *Universitet i Oslo / musikvetenskap* (ass. professor Sigvald Tveit), *Liturgisk Senter i Trondheim* (TD Jørund Midttun, musikkonsulent, doktorand David Scott Hamnes), *Köpenhamns universitet /Det teologiske fakultet*, (adj. professor Peter Balslev-Clausen, sekreterare Vagner Lund), *Teologisk Pædagogisk Center i Løgumkloster* (rektor, adj. professor vid Aarhus universitet Eberhard Harbsmeier, PhD Jákup Reinert Hansen, kyrkomusiker Ole Brinth, sognepraest, Ove Paulsen), *Islands universitet* (professor Einar Sigurbjörnsson, dr.phil. Margrét Eggertsdóttir, litteraturvetenskap). Dessutom har andra institutioner och forskare varit partiellt knutna till projektet liksom studerande och post.doc. (sammanlagt ungefär 60 personer).

Projektet har arbetat med följande teman i anslutning till projekttiteln: ett om psalmernas spridning och användning, ett liturgivetenskapligt tema, ett tema om trostolkning, ett om kateketik, ett om musik samt ett om Lutherpsalmernas förhållande till kultur- och samhällsliv. Karakteristiskt för projektet är att det byggts upp så att Luthers psalmer skulle kunna belysas utifrån flera olika forskningsperspektiv. I det avseendet är projektuppläggningsen med sin bredd såvitt känt unikt i den internationella hymnologiska forskningstraditionen.

Resultatet av arbetet visar att av Luthers ca 40 originaltexter och översättningar samt någon melodi ungefär hälften fortfarande betraktas som både använda och användbara i nordisk tradition. De finns representerade i psalmböcker, handböcker och psalmvalslistor och har fungerat och fungerar fortfarande i det kyrkliga, kulturella och samhälleliga livet. Åtta psalmer är gemensamma för hela Norden. I nutid är Lutherpsalmerna i första hand en del av gudstjänstlivet. Sin direkt undervisande funktion som katekespsalmer har de sedan länge mist. De psalmer som främst varit avsedda för dop och begravning likaså. Psalmerna har länge haft en funktion att fylla för dem som sökt uttryck för och uppbyggelse utifrån den evangeliskt-kristna trostolkningen. Denna funktion har Luthers psalmer dock inte självklart längre. Människor i nutid ställer inte utan vidare samma frågor om existens, verklighetsuppfattning

och människosyn som Luther brottades med på 1500-talet. I nutid används psalmerna främst vid de kyrkliga högtiderna, jul, påsk och pingst. En viktig iakttagelse är att majoriteten av dessa psalmer har en medeltida bakgrund. Detta ger ett viktigt bidrag till forskningen om relationen mellan medeltid och nutid, mellan katolskt och protestantiskt.

På en psalm som skall kunna vinna gehör ställs många krav: den skall vara eller bli känd, den skall formulera en trostolkning, som svarar mot människors behov av svar, den skall utgöra en del av det kristna livet, den skall kunna användas som ett redskap i undervisningen om den kristna tron, den skall ha en sångbar melodi och den skall kunna bidra i ett vidare sammanhang till samhälls- och kulturdebatten. Sådana faktorer kan förklara varför högtids- och gudstjänstpsalmer består, varför ”Vår Gud är oss en väldig borg” fått en viktig roll att fylla och behållit den i en alltmer sekulariserad tid, varför psalmen ”Från himlens höjd oss kommet är” vunnit terräng under 1900-talet och varför så många Lutherpsalmer faktiskt kommit ur bruk.

Resultat från projektet har samlats i rapporten *Martin Luthers psalmer i de nordiska folkens liv. Ett nätverksprojekt*. Del 1-2. NORDYMN (under publicering). Denna rapport kommer också att finnas som nätverksversion under adress: www.locus-dei.dk. I Løgumkloster finns ytterligare material deponerat, som kan nås under samma adress eller under adress: Teologisk Pædagogisk Center for, Kirkeallé 2, DK-6240 Løgumkloster Danmark

Ytterligare information finns på projektets hemsida, www.teol.lu.se/nordhymn.

Hymnologiske Meddelelser, numera *HYMNOLOGI. Nordisk tidsskrift*, har haft och kommer att innehålla material från Lutherprojektet.

Årsboken *Svenskt Gudstjänstliv 2007* har temat ”Luther” och kommer att innehålla information och material kring Luthers psalmer.

.....
Datum

.....
Projektledarens underskrift